

# ERFGOED BRUSSEL



Een publicatie van het Brussels  
Hoofdstedelijk Gewest



**DOSSIER**  
BRUSSEL, M'AS-TU VU?

N°006 - 007  
SEPTEMBER 2013



**SPECIAAL NUMMER  
OPEN MONUMENTENDAGEN  
BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST**





# Afspraak op de renbaan van Bosvoorde

## PAARDENKOERSEN EN HET MONDAINE LEVEN

ANNE-MARIE PIRLOT

Kunsthistorica, directeur van de Fondation  
pour l'Architecture à Bruxelles

Op het einde van de 19de eeuw braken gouden tijden aan voor het Belgische paardenrennen. In slechts enkele decennia zagen in en rond Brussel verscheidene renbanen het licht: Bosvoorde in 1875, Vorst omstreeks 1880, Groenendaal in 1888, Laken-Jette in 1894, Stokkel in 1906, Dilbeek in 1907... De paardenrennen waren voor de Brusselaars een echte passie geworden. Die tijd is nu voorgoed voorbij. Op het Brusselse grondgebied is er nog slechts één renbaan.

**A**nvankelijk waren de paardenrennen het bevoorrechte domein van de adel en de goede burgerij. Pas vanaf de jaren 1880 werden ze gedemocratiseerd, toen ze ook de kleine burgerij, zakenlieden en -tijdens het weekend- enthousiaste of naïeve gokkers begonnen aan te trekken. Elke renbaan had zijn eigen specialiteit (galop- of drafrennen, steeplechase) en zijn eigen publiek. Terwijl de renbaan van Groenendaal met zijn koninklijke loge (beschermd) de favoriete renbaan van Leopold II was, was die van Bosvoorde de geliefkoosde renbaan van de aristocratie en de goede burgerij. De renbaan van Vorst was dan weer volkser en groter dan die van Bosvoorde en werd door alle Brusselaars bezocht. Een opvallende affiche kondigde de paardenrennen van Vorst aan op alle muren van de hoofdstad (afb. 1).<sup>1</sup> Deze renbaan in de Zennevallei vormde samen met die van Sint-Agatha-Berchem en Vilvoorde de 'drievuldigheid van de Brusselse voorsteden'.<sup>2</sup> De paardenrenbaan van Stokkel, die in 1906 openging, diende af en toe ook als vliegveld, en tijdens de wereldtentoonstelling van 1910 in Brussel vond er een belangrijke vliegmeeting plaats.





Afb. 1

Paardenrennen in Vorst in 1902. Affiche van Géo Bernier (© SAB).

## PAARDENKOERSEN IN MONPLAISIR

Hoewel in de loop van de 18de eeuw her en der in Brussel al wedstrijden werden gehouden, was het volgens de historici Henne en Wauters, "le 4 avril 1779 qu'on vit la première fois à Bruxelles des courses de chevaux. Le Duc Charles, toute la Cour et une affluence considérable de curieux assistèrent à ces courses qui se firent dans l'Allée Verte. Trois chevaux seulement concoururent: César, au lord Dillon d'Albermale, Contrat, au lord Greene, et Penelope, au baron Onslow. Le premier remporta le prix."<sup>3</sup> De Groendreef lag op de oostelijke oever van het kanaal van Wilbroek en verbond Brussel met Laken. Ze was de mondaine laan bij uitstek, de grote promenade van die tijd, waar 's namiddags elegante spannen voorbijreden en de aristocratie en de gegoede burgerij kwamen paraderen. Aan het einde van de promenade lag de vlakte van Monplaisir, waar vanaf 1782 de paardenrennen plaatsvonden (afb. 2).

In teksten uit die tijd wordt deze eerste Brusselse renbaan dikwijls vermeld. Zo leren we dat er tijdens de Franse bezetting (1792-1814) twee paardenrennen plaatsvonden op 14 juli, de nationale feestdag: "A cinq heures, course à cheval, au trot, dans l'Allée-Verte. A six heures, course à cheval, au galop, dans la même Allée. Prix: Pour chacune des deux courses, l'équipement complet d'un cheval de selle."<sup>4</sup>

Toen België nog tot de Nederlanden behoorde (1815-1830), werden de paardenkoersen door de stad Brussel gereguleerd. Hun aantal werd beperkt tot twee en ze vonden plaats in juli, ter gelegenheid van het koningsfeest.<sup>5</sup> De Belgische onafhankelijkheid in 1830 veranderde daar niets aan: "La plaine qu'on aperçoit à gauche (du château de Laeken), couverte d'un riant tapis de verdure, est

## PAARDENRENNEN: EEN ENGELS MODEVERSCHIJNSEL

Zoals tal van sporten kwam ook de paardensport overgewaaid uit Engeland, hét land van de paardenliefhebbers. De eerste paardenrennen werden er begin 17de eeuw georganiseerd, in de buurt van Newmarket en op de Epsom Downs, vlak bij Londen. De selecte paardenkoersen van Ascot gaan terug tot de 18de eeuw. De befaamde wedstrijd van Epsom werd ingevoerd door Lord Derby en werd voor het eerst gelopen op 7 mei 1780. Met het oog op de paardenkoersen, die een nationaal instituut waren geworden, werd de

Engelse volbloed gekweekt, een paardenras dat het resultaat was van veelvuldige kruisingen.

In België werden de eerste paardenrennen pas later gehouden. Naar verluidt was dat in 1773 in Spa, een kuuroord dat bijzonder geliefd was bij de Europese adel. Er stonden toen twee Engelse renpaarden tegenover elkaar die door jockeys bereden werden. De paarden waren eigendom van twee Franse en Poolse edellieden. Gezien de hoge onderhoudskosten voor de stallen was het galoprennen toen nog het voorrecht van de aristocratie en de gegoede burgerij.



Afb. 2

Jean-Baptiste Madou.  
Paardenrennen op de vlakte  
van Montplaisir, ca. 1825  
(© SAB).

*celle de Montplaisir; c'est là que deux fois par an, en juillet, à la Kermesse de Bruxelles, et aux fêtes de septembre, anniversaire de la révolution de 1830, les courses de chevaux, fondées par la régence et par la société pour l'amélioration des races, attirent une foule considérable.*<sup>6</sup> Naast de gebruikelijke koersen met inheemse paarden en alle raspaarden vonden af en toe ook ponykoersen plaats.<sup>7</sup>

Op een plan dat landmeter J.-B. Sartens in 1839 opstelde, zijn de installaties van de renbaan goed te zien, met aan de buitenkant van de baan de koninklijke loge, de diplomatieke tribune, de tribunes voor de gezagsdragers, de tribune van de *Société (d'encouragement...)* en aan de binnenkant het weeglokaal en de tribunes voor de scheidsrechters, voor de toeschouwers, de muzikanten...<sup>8</sup>

In februari 1834 werd de eerste jockeyclub opgericht, met de pompeuze naam *Société pour l'Amélioration des Races de Chevaux et l'Encouragement des Courses en Belgique*. Deze club exploiteerde de

Brusselse renbaan en subsidieerde niet alleen de koersen van Brussel maar ook die van Spa, Namen, Sint-Truiden en Luik.

De bouw in 1835 van een station in de Groendreef en de aanleg van de eerste spoorlijn op het continent, tussen Brussel en Mechelen, hadden een grote impact op de site van Monplaisir. Door de daaruit voortvloeiende drukte kwamen steeds minder wandelaars naar de Groendreef en liet men de renbaan steeds vaker links liggen. In 1842 was het afgelopen. Zij werd vervangen door een nieuwe renbaan op de vlakte van Linthout. Deze renbaan werd in 1856 verplaatst naar het nieuwe militaire oefenterrein dat in de as van de Wetstraat werd aangelegd -op de plaats van het huidige Jubelpark- en verdween op zijn beurt tijdens de werken voor de nationale tentoonstelling van 1880 ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van de onafhankelijkheid. In 1875 werd zij vervangen door de renbaan van Bosvoorde in Ukkel.

.....  
**ONVOLTOOIDE PROJECTEN,  
VAN FÉLIX DUBOIS TOT  
VICTOR BESME**  
.....

Over de vestiging van een renbaan in Brussel werd jarenlang gediscussieerd. Maar altijd kwam één gemeenschappelijk punt naar voren: de renbaan en de militaire installaties moesten zich op dezelfde plaats bevinden.

In 1836 stelde een voormalige kapitein van de militaire genie, Félix Dubois, voor om een renbaan of Marsveld te vestigen tussen de Naamsepoort en de Leuvensepoort, op de plaats van de toekomstige Leopoldswijk.

Het jaar daarop voorzag het algemeen plan voor de Brusselse voorsteden van inspecteur der wegen Charles Vanderstraeten in een grote renbaan gelegen tussen Sint-Jans-Molenbeek en Anderlecht, parallel aan het kanaal van Charleroi. Met zijn oppervlakte van meer dan 25 hectare - 900 meter lang en 300 meter breed - moest de renbaan



als paardenrenbaan én oefenterrein dienen. Ter verdediging van zijn project voerde Vanderstraeten aan: “*Il est inutile de chercher à démontrer la défec-tuosité de la plaine de Mon-Plaisir considérée comme hippodrome: son éloig-nement de Bruxelles, excessif pour les piétons, l’absence pour ainsi dire com-plète de toute communication praticable aux voitures et l’état marécageux du sol de l’arène [...] diminuent, chaque jour, l’importance des courses [...] un hippo-drome doit être voisin d’une grande ville, accessible et praticable en tout temps et en toute saison...*”<sup>9</sup> Hoewel het ontwerp bij Koninklijk Besluit, van 5 augustus 1842 werd goedgekeurd, werd de renbaan nooit uitgevoerd. De Birminghamstraat, die in het verlengde van de renbaan lag, en het Hertoginneplein, dat als toegang moest dienen, zijn de overblijfselen van dit ambitieuze project.

Nog in 1837 voorzag het plan van architect Tilman-François Suys voor de Leopoldswijk in een renbaan en een militair oefenterrein, naast een residentiële wijk in dambordpatroon, een Justitiepaleis, een Paleis van de Nijverheid en een kerk: “*Suivant le plan qu’en a tracé M. Suys, ce vaste et magnifique quartier se composera de plus de vingt rues, de 15 à 24 mètres de largeur et se coupant à angles droits. [...] Une de ces rues, de 24 mètres de largeur, conduira à un hippodrome de 135 mètres de longueur, décorée de la statue du roi.*”<sup>10</sup>

In 1840 kwam er nog een project, ontworpen door inspecteur der wegen Bastin. Het voorzag in de aanleg van een nieuwe wijk, de *Quartier de l’Industrie*, op de plaats van de toekomstige industriële site Thurn & Taxis. Naast woningen, administratieve gebouwen en een militaire school voorzag het plan in een *Champ de Mars, hippodrome* op de rechteroever van het kanaal, langs de trekweg. Ook dit project kwam niet verder dan de tekentafel.

In 1845 ontwierpen Félix Dubois en ingenieur Le Hardy de Beaulieu een nieuw stedenbouwkundig plan dat de Wetstraat verlengde en aan het einde van de nieuwe straat een renbaan en een oefenterrein vestigde.

De Brusselse burgemeester De Brouckère was echter categoriek: “*La ville de Bruxelles n’a rien de commun avec les projets dont le gouvernement nous transmet les plans. Elle n’est plus intéressée à avoir un hippodrome, puisque les chambres n’allouent plus de subside pour les courses de chevaux.*”<sup>11</sup> Dat belet niet dat Leopold I in april 1853 de eerste steen legde voor de werken voor de verlenging van de Wetstraat en dat in 1856 een nieuw oefenterrein werd geopend op de plaats van het huidige Jubelpark. De paardenkoersen vonden plaats op het militaire oefenveld.

Tot slot plande Victor Besme, inspecteur der wegen, in 1863 een renbaan met een oppervlakte van 50 hectare in het verlengde van de Elsense steenweg, aan de kant van de kerk van Boondaal.<sup>12</sup> In zijn *Plan d’ensemble pour l’extension et l’embellissement de l’agglomération bruxelloise* van 1866 verplaatste hij de nieuwe renbaan naar het zuiden van Brussel. Hij stelde twee locaties voor: de eerste tussen de Brugmannlaan en de Waterlooose steenweg, nabij het Ter Kamerenbos, de tweede op een stuk van het Zoniën-woud, op de grens met de gemeente Watermaal-Bosvoorde. In beide gevallen zou de renbaan worden verbonden aan een kazerne.

Het duurde tot 1875 voordat aan de rand van het Zoniën-woud in Ukkel uiteindelijk een nieuwe renbaan werd gebouwd, los van een militair oefenterrein.

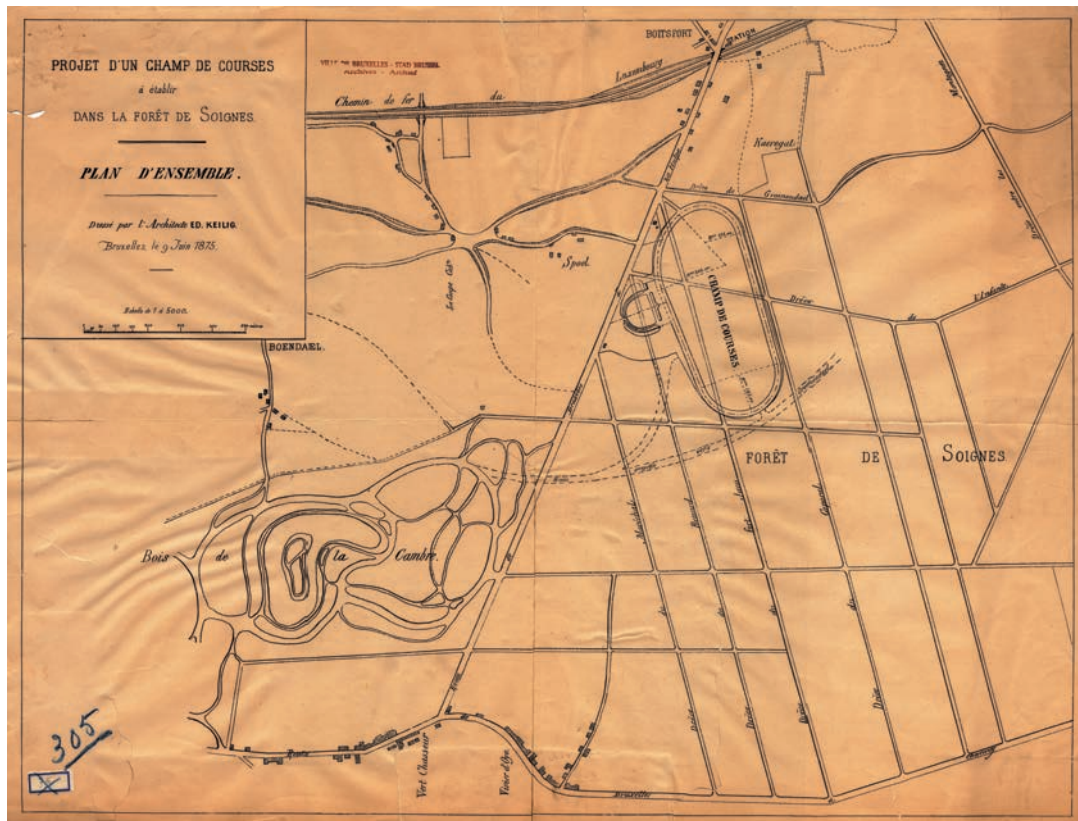
#### DE RENBAAN VAN BOSVOORDE IN UKKEL (1875)

Het ontwerp van deze renbaan werd in juni 1875 getekend door de Duitse (landschaps)architect Edouard Keilig (1827-1895), die ook het tracé van onder meer het Ter Kamerenbos (1862) en het park van Laken (1867) uittekende (afb. 3). De renbaan, met een oppervlakte van 28 hectare, werd tussen de Terhulpensesteenweg en de Korporaaldreef gebouwd, op een deel van het Zoniën-woud dat de stad Brussel voor een duur van 27 jaar in pacht had gegeven.

De echte beheerder van de site was de *Société d’Encouragement pour l’Amélioration des Races de Chevaux et le Développement des Courses en Belgique*. Maar omdat de parlementsleden zich toch vragen stelden bij de verkoop aan een privémaatschappij van een deel van het Zoniën-woud om er een renbaan te vestigen, was het de stad Brussel, vertegenwoordigd door burgemeester Jules Anspach, die in naam van de *Société des courses* en de *Société du tir aux pigeons* een overeenkomst met de staat tekende.<sup>13</sup> De stad verbond zich ertoe “*de hoge bomen in de mate van het mogelijke te sparen*” en “*op eigen kosten alle bijkomende werken uit te voeren die noodzakelijk zijn voor de aanpassing van het terrein*”, overeenkomstig het boswetboek<sup>14</sup>. De bescherming van het woud was immers een ander gevoelig punt dat tijdens de besprekingen aan bod was gekomen. Een tweede overeenkomst legde de betrekkingen vast tussen de stad Brussel en de *Société d’Encouragement*, die in 1910 als huurder in de plaats van de stad zou treden. De pacht werd regelmatig verlengd.

In tegenstelling tot zijn voorgangers tekende Keilig geen perfecte ovaal. De bochten waren bijzonder scherp en maakten het parcours moeilijker, maar dankzij de beperkte omvang van de renbaan konden de toeschouwers wel de hele race volgen. Het vlakke terrein en de afmetingen van deze renbaan, die ook ‘de renbaan van het Ter Kamerenbos’ werd genoemd, maakten haar bijzonder geschikt voor galopprennen.

Leopold II vond de renbaan van Bosvoorde echter te klein. In maart 1888 ondertekende hij een wet die de bouw van een nieuwe, grotere renbaan in het Zoniën-woud machtigde: “*L’hippodrome de Boitsfort suffit parfaitement aux courses plates; mais sa forme et ses dimensions ne permettent point l’organisation régulière des courses d’obstacles et spécialement les steeple chase.*”<sup>15</sup> Zo ontstond de nieuwe renbaan van Groenendaal<sup>16</sup>, die van een imposante koninklijke loge werd voorzien. Hij werd bezocht door een chic, aristocratisch publiek en wedijverde met de renbaan



**Afb. 3**  
 Ontwerp van Keilig, 1875  
 (© SAB).

van Bosvoorde. Het was de enige renbaan waar een race van 1600 meter in rechte lijn kon plaatsvinden en er werden zowel vlakke koersen (galop) als hindernissenkoersen (hagen en steeplechase) georganiseerd.

Gezien de belangstelling van de adel en de betere burgerij voor de galopprennen was de sociale achtergrond van de toeschouwers in Bosvoorde en Groenendaal veeleer goedge te noemen. De vorst was één van de illustere bezoekers: “Léopold II assiste souvent aux courses de chevaux. Les hippodromes de Boitsfort, de Groenendaal, d’Ostende, ceux de Paris et de Nice ont chaque saison, sa visite. Il aime à se mêler à la foule qui se presse au pesage, et il ne déteste pas de gagner au pari mutuel – car la chance le favorise.”<sup>17</sup> De liefhebbers van drafskoersen kozen eerder voor de volksere renbanen.

.....  
**DE KEUZE VAN HET ZONIËNWOUDE ALS SITE**  
 .....

De hectares die voor de bouw van de renbanen van Bosvoorde en Groenendaal van het Zoniënwoude werden ingepikt, veroorzaakten heel wat kritiek en ongerustheid bij natuurliefhebbers. Al in 1875, het jaar waarin de renbaan werd gebouwd, bogen de parlementsleden zich over het vraagstuk van het behoud van het woude. In oktober 1909 werd *la Ligue des Amis de la forêt de Soignes* gesticht. Het hoofddoel ervan was het woude te beschermen. Een van de artikelen van het programma van de Liga was: “Réclamer la conservation intégrale de la forêt de Soignes et poursuivre la reconstitution graduelle de son domaine sylvestre tel qu’il existait avant la création des trois hippodromes.”<sup>18</sup>

**GRAAF DE MONCEAU**

“Graaf de Monceau traint zijn paarden zelf. Hij is een sportman in hart en nieren en gelooft rotsvast in zijn sportieve toekomst. Hij organiseert zijn races bijzonder oordeelkundig en stelt een paard pas op als hij zo goed als zeker is dat hij ermee kan winnen, wat niet zo vaak gebeurt in de loop van een jaar, tenzij men een tovenaars is. [...] Het publiek verafgoedt uiteraard een zo zeldzame, loyale, sportieve en gentlemanlike jockey als hij. Mocht het ooit gebeuren dat hij zijn onvergelijkbaar ideaal verwezenlijkt, namelijk de Engelse Derby winnen met een Belgisch paard, dan zal heel België in de vreugde delen.”

**de Neuter A., Mémoires d’un entraîneur. Le cinéma des courses, Brussel, 1930. p. 54.**







**Afb. 5a**

De grote tribune en het gazon, ca. 1900. Oude prentbriefkaart (verz. Belfius Bank - Académie royale de Belgique © ARB-MBHG).



**Afb. 5b**

De grote tribune. Oude prentbriefkaart (verz. Belfius Bank - Académie royale de Belgique © ARB-MBHG).



**Afb. 5c**

De grote tribune, ca. 1930. Oude foto (verz. Etienne Watelet).

**Afb. 6a**

Weeglokaal, ca. 1900 (verz.  
Belfius Bank - Académie royale  
de Belgique © ARB-MBHG).

**Afb. 6b**

Weeglokaal, ca. 1900 (verz.  
Belfius Bank - Académie royale  
de Belgique © ARB-MBHG).

**Afb. 6c**

Weeglokaal (foto van de  
auteur, 2013).





**Afb. 9**  
Starttoren, arch. Paul Breydel  
(foto van de auteur, 2013).



**Afb. 7**  
Ingang van de renbaan,  
Terhulpensesteenweg 53 in  
Ukkel, arch. Paul Breydel (foto  
van de auteur, 2013).

**Afb. 8**  
Luifel aan de kant van de  
parking, arch. Paul Breydel  
(foto van de auteur, 2013).



**Afb. 10**  
De grote tribune in 2013  
(picture © Georgesdekinder.  
com).



**Afb. 11**

De renbaan van Bosvoorde.  
De eerste wedstrijd van de  
lente in *Le Globe Illustré*, 1885  
(© SAB).



**'DE TERUGKEER VAN DE KOERSEN'**

"In die tijd was de 'terugkeer van de koersen' een al even populair vermaak als de paardenkoersen zelf. In de Louizalaan werden honderden stoelen ingenomen door mooie dames die kwamen kijken naar de petites voitures van de stad die voorbijreden, vol bookmakers of jockeys, of naar de gehuurde landauers die het toppunt van luxe vertegenwoordigden voor de kleine burgers en de cocottes, of naar de hoge brik waarin enkele onnozele gansjes paradeerden, bij het uitrijden van de Peterse-

liestraat, overdreven geschminkt onder hun roze parasols, of - grote attractie- naar de 'postkoets' die baron Lambert de Rothschild met zijn lange baard zelf mende en wiens lakeien uitzinnig op de hoorn bliezen. Het was echt een ongelooflijke stoet die tijdens de lente elke zondag opnieuw voorbijtrok 'wanneer de zon scheen'."

de NEUTER, A., *Mémoires d'un entraîneur. Le roman de l'hippodrome, Bruxelles, 1928, p. 52.*



De terugkeer van de paardenrennen in Brussel - eerste wedstrijd van de lente. Tekening van Alexandre Clarys in L'illustration belge, 22 mei 1881 (© SAB).

**LE PETIT JACQUES**

"Hij was een jockey van bij ons. [...] Toen hij 15 was en hij nog op de schoolbanken zat, begon hij de paarden van zijn familie te berijden en hij deed dat heel goed. Hij klopte alle professionals die in de 'flapping' faalden en hij verdiende veel geld in zijn specialiteit. In een tijd toen men overal ter wereld het bekende refrein van The Man Who Broke the Bank at Monte Carlo zong, liet Luc Malpertuis, in een enorm succesrijke revue in de Brusselse Alcazar, een figuur die 'Le Petit Jacques' moest voorstellen, op diezelfde melodie een pastiche zingen die hem beroemd maakte. Later, tijdens de echte koersen, werd hij een uitstekend trainer."

de NEUTER A., *Mémoires d'un entraîneur. Le ruban bleu, Brussel, 1926, p. 136.*

**NOOT**

1. Deze term verwijst naar niet-officiële koersen.

.....  
**EEN MONDAIN EVENEMENT:  
 DE EERSTE RACE VAN DE LENTE**  
 .....

Op de renbaan heerst een heel speciale, pittoreske en opgewekte sfeer. Overall valt wel iets te beleven: in de paddock of het weeglokaal, voor de gokklokken, in de tribunes en uiteraard op de renbaan... De luttele minuten tussen start en aankomst zorgen voor grote opwinding, niet alleen bij de eigenaars en de gokkers maar ook bij de toeschouwers. Zo lezen we in *Le Globe Illustré* van 1885, in een artikel ondertekend door Némó: "Les courses sont devenues pour les Bruxellois une véritable passion. Elles sont entrées dans les mœurs. Le jour où la Société royale des

*courses* convie le public à une de ses fêtes, presque toujours fixées au dimanche ou à un jour de fête, Bruxelles est désert: les rues sont quasi dépeuplées, les passants y sont rares. (...) Toutes les classes de la société sont représentées dans la foule. Elles s'y coudoient. Un même intérêt les tient en haleine, et les parieurs, en conférence assidue avec les bookmakers, ne sont pas les moins passionnés, le signal donné, à suivre les coursiers dans l'arène et à encourager les jockeys qui les montent, du geste et du cri (afb. 11). C'est un spectacle plein de vie, d'une animation extrême, et le plaisir que l'on y goûte n'est pas médiocrement augmenté par l'admirable encadrement du Bois, sur lequel se détachent hommes, chevaux et voiture."<sup>22</sup>

#### SLEUTELMOMENTEN IN DE GESCHIEDENIS VAN DE RENBAAN

- 1873:** Oprichting van de *Jockey-Club de Belgique*.
- 1875:** Ontwerp van Edouard Keilig voor een renbaan in Ukkel.
- 1878:** Bouw van de hoofdtribune en de kleine tribune.
- 1880:** Inhoudiging van de renbaan door Leopold II.
- 1885:** Eerste *Grand Prix de Bruxelles*.
- 1888:** Een tramlijn verbindt de renbaan met de Naamse Poort.
- 1900:** Bouw van het weeglokaal en de stallen (arch. F. Kips).
- 1941-1951:** Nieuwe bouw- en inrichtingsfase van de renbaan (arch. Paul Breydel).
- 1948:** De Liga van de Vrienden van het Zoniënwood verzet zich tegen de plannen voor de uitbreiding van de renbaan.
- 1959:** De renbaan wordt opgenomen in het besluit ter bescherming van het Zoniënwood als landschap, op basis van drie criteria: de historische, esthetische en wetenschappelijke waarde.
- 1982:** Huurovereenkomst tussen de Belgische staat, eigenaar van de site, en de *Société Royale d'Encouragement de la Race Chevaline* (SRE).
- 1987:** De SRE verhuurt het midden terrein aan een golfclub.
- 1989:** Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt eigenaar van de site.
- 1995:** Laatste koers op de renbaan van Bosvoorde.
- 2006:** Projectoproep voor de heraanleg van de site. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wil dat de site wordt voorbehouden voor activiteiten op het gebied van vrije tijd en cultuur, met bijzondere aandacht voor kinderen van alle leeftijden.
- 2012:** Er wordt een nieuwe projectoproep gelanceerd om een toekomstige exploitant te vinden. Tegelijkertijd vertrouwt het Gewest een nieuw renovatieproject toe aan een studie bureau dat gespecialiseerd is in de restauratie en renovatie van historische gebouwen.

#### VAN DE INHULDIGING TOT DE LAATSTE RACE

Volgens voormalig trainer Adolphe de Neuter werd de renbaan in 1880 luisterrijk ingehuldigd, in aanwezigheid van koning Leopold II en zijn gast, de Nederlandse koning: *“Le jour de l’ouverture, en 1880, il pleuvait tellement, et le terrain était devenu si impraticable, surtout parce que les voitures attelées à la Daumont de la Cour avaient amené les visiteurs royaux, entre deux escortes de guides, par la piste, que l’on dut suspendre la réunion avant la troisième épreuve.”*<sup>23</sup>

Van Leopold II tot Boudewijn I, de renbaan van Bosvoorde verwelkomde de hele Belgische adel en burgerij en organiseerde meer dan een eeuw lang talloze wedstrijden. In 1885 werd de *Grand Prix de Bruxelles* ingesteld, voor paarden ouder dan drie jaar: *“De oorspronkelijke afstand van 1700 meter werd geleidelijk verhoogd: 1800 meter in 1893; 1900 in 1897; 2000 in 1909; 2200 in 1910. Zo ook de prijs, die van de oorspronkelijke 15.000 frank werd verhoogd tot 40.000 in 1900, 45.000 in 1902, en 50.000 in 1904.”*<sup>24</sup>

Naast de *Grand Prix de Bruxelles* werden in Bosvoorde ook de Belgische Derby en tal van andere prijzen gelopen: de *Prix de la Garenne, Berchem, L’Avenir, Ravenstein, Cheval Marin, Belliard, Lorraine, l’Hôtel de Ville, Printemps, Haras, Beau Site, La Samaritaine, Malibrant...*

De kalender van de koersen verscheen in verschillende publicaties: de *Journal des Haras* of de *Bulletin officiel des courses de chevaux, Boitsfort-Groenendael...* Die laatste werd in 1891 opgericht en mikte, zoals ze zelf schreef, op een mondain clientèle; ze verscheen 's zaterdags en de dag voor de grote koersen.

De laatste race vond plaats in 1995. Sindsdien staat de renbaan van Bosvoorde leeg en zijn de gebouwen verwaarloosd. Ze zijn eigendom van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Hun toekomstige renovatie staat in de steigers en zal gedeeltelijk door de overheid worden gedragen. De site wordt nu af en toe gebruikt voor evenementen, zoals shows en rommelmarkten, en op het midden terrein is een golf met 9 holes gevestigd.





#### **REDACTIECOMITÉ**

Jean-Marc Basyn, Stéphane Demeter,  
Paula Dumont, Cecilia Paredes en  
Brigitte Vander Bruggen

#### **SECRETARIAAT**

Cindy De Brandt

#### **REDACTIE**

Stéphane Demeter, Paula Dumont, Jean  
Houssiau, Virginie Jourdain, Geneviève Lacroix,  
Christophe Loir, Cecilia Paredes, Anne-Marie  
Pirlot, Christophe Vachaudéz, Brigitte Vander  
Bruggen, Isabel Vermote

#### **VERTALING**

Hilde Pauwels, Eric Tack, Gitracom

#### **NALEZING**

Suzanne Gillijns, Harry Lelièvre, Stephan Van  
Bellingen, Mia Verstraete en de leden van het  
redactiecomité

#### **VORMGEVING**

supersimple.be

#### **DRUK**

Dereume Printing

#### **BEDANKINGEN**

Philippe Charlier, Julie Coppens, Alfred de Ville  
de Goyet, Alice Gerard, Jean-Luc Mousset,  
Marie Theunissen

#### **VERANTWOORDELIJKE UITGEVER**

Arlette Verkruyssen, directeur-generaal van het  
Bestuur Ruimtelijke Ordening en Huisvesting,  
Brussels Hoofdstedelijk Gewest - Directie Monu-  
menten en Landschappen, CNN - Vooruitgangs-  
straat 80, 1035 Brussel.

*De artikelen zijn gepubliceerd onder de verant-  
woordelijkheid van de auteurs. Alle rechten voor  
het reproducieren, vertalen of herwerken zijn  
voorbehouden.*

#### **HERKOMST VAN DE FOTO'S**

*Mochten er ondanks onze inspanningen om  
alle reproductierechten te betalen toch nog  
gerechtigden zijn die niet gecontacteerd werden,  
dan worden zij verzocht zich kenbaar te maken bij  
de Directie Monumenten en Landschappen van  
het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.*

#### **FOTO OMSLAG**

Koninklijke Muntshouwborg te Brussel  
(picture © Georgesdekinder.com).

#### **LIJST MET AFKORTINGEN**

ARB - Académie royale de Belgique  
KBR - Koninklijke Bibliotheek van België  
KIK-IRPA - Koninklijk Instituut voor het  
Kunstpatrimonium  
KMKG - Koninklijke Musea voor Kunst  
en Geschiedenis  
KMSKB - Koninklijke Musea voor Schone  
Kunsten van België  
MBHG - Ministerie van het Brussels Hoofdste-  
delijk Gewest - Documentatiecentrum van het  
Bestuur Ruimtelijke Ordening en Huisvesting  
MSB - Museum van de Stad Brussel - Broodhuis  
SAB - Stadsarchief Brussel

#### **ISSN**

2034-578X

#### **WETTELIJK DEPOT**

D/2013/6860/013

**Cette revue paraît également en Français  
sous le titre *Bruxelles Patrimoines*.**